

DOI 10.31392/NPU-nc.series19.2019.38.19
УДК37.091.12.011.3-051:376:005.336.2

Миронова С.П., mironova@ukr.net
Докучина Т.О., dokuchyna@gmail.com

РОЗВИТОК ФАХОВОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ КОРЕКЦІЙНИХ ПЕДАГОГІВ У ПРОЦЕСІ ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Однією з умов успішності фахівців на ринку праці є вміння навчатися впродовж життя. Таке вміння є досить необхідним для корекційних педагогів в світлі тих змін, що відбуваються в освіті дітей з особливими освітніми потребами. Сучасну державну освітню політику може реалізувати вчитель, здатний удосконалювати наявну кваліфікацію та набувати нових компетентностей без відриву від професійної діяльності. В статті обґрунтована актуальність проблеми професійного розвитку корекційних педагогів, описані результати дослідження готовності вчителів спеціальних шкіл до підвищення своєї кваліфікації. Доведено, що розвиток професійної компетентності фахівців має бути диференційованим залежно не лише від посадових обов'язків та стажу роботи, а й від рівня їхньої компетентності та свідомості.

Ключові слова: корекційні педагоги; фахова компетентність; діти з особливими освітніми потребами; професійна діяльність; професійний розвиток; післядипломна освіта.

Постановка проблеми. У Концепції «Нової української школи» зазначається, що однією з умов успішності й затребуваності фахівців на ринку праці є вміння навчатися впродовж життя [1]. Реалізувати такі завдання щодо сучасного випускника закладів загальної середньої освіти може лише вчитель, який сам постійно професійно розвивається. Ще більшою мірою це стосується корекційних педагогів, адже державна політика освіти дітей з особливими освітніми потребами (далі – дітей з ООП) зазнає істотних змін, що стосуються змісту освіти, форм її організації, методики навчання та взаємодії з дітьми і їхніми родинами. Сучасні завдання в освіті дітей з ООП може реалізувати вчитель, здатний не лише удосконалювати свою кваліфікацію без відриву від професійної діяльності, а й набувати нових компетентностей. Вагомість вищезначеної проблеми посилюється ще й у зв'язку з прийняттям у 2019 р. Постанови Кабінету міністрів України «Порядок підвищення кваліфікації педагогічних і науково-педагогічних працівників», згідно з якою істотно змінюються підходи до професійного розвитку педагогів, яким надається значно більше можливостей для вибору форм і змісту підвищення фахової компетентності [2].

Аналіз досліджень і публікацій. У загальній педагогіці проблема підвищення кваліфікації фахівців у процесі післядипломної освіти досліджується багатьма вченими (В. Андрущенко, В. Бондар, В. Волканова, В. Гуменюк, Л. Даниленко, Н. Дудніченко, І. Жерносець, С. Крисюк, Г. Лісовенко, І. Наумчук, В. Олійник, Л. Пуховська та ін.). В сучасній корекційній педагогіці науковим пошукам проблеми професійного зростання вчителів присвячені лише окремі роботи (Н. Басалюк, В. Липа, С. Миронова, Л. Одинченко, І. Яковлєва та ін.). В останні роки досить активно розробляються різні підходи до змісту, форм і технологій формування інклюзивної компетентності педагогів закладів загальної середньої освіти у процесі їх науково-методичної роботи (В. Бондар, Ю. Бистрова, О. Гноєвська, І. Демченко, І. Дмитрієва, Т. Докучина, О. Казачінер, С. Миронова, Л. Прядко, Д. Шульженко та ін.). Проте проблема підвищення кваліфікації корекційних педагогів, набуття ними нових компетентностей відповідно до змін в освіті дітей з ООП вимагає принципово новітніх досліджень. Зокрема, недостатньо висвітленими у науковій теорії є такі питання: готовність корекційних педагогів до неперервного професійного зростання; зміст компетентностей, необхідних для реалізації професійної діяльності в нових умовах освіти дітей з ООП; новітні форми підвищення кваліфікації; диференціація професійного розвитку корекційних педагогів залежно від рівня їхньої компетентності та свідомості тощо.

Мета статті. Визначити стан готовності корекційних педагогів до професійного розвитку в процесі фахової діяльності.

Виклад матеріалу дослідження. Для реалізації мети використовувалися такі методи: вивчення стану проблеми у теорії та практиці; анкетування корекційних педагогів спеціальних закладів загальної середньої освіти (далі ЗЗСО); кількісний та якісний аналіз одержаних результатів. Аналіз стану

проблеми в практиці освіти дітей з ООП засвідчив, що післядипломна освіта корекційних педагогів відбувається переважно традиційними шляхами: проходження курсів підвищення кваліфікації та науково-методична робота. При цьому часто на таких курсах корекційних педагогів приєднують до груп педагогів, що є вчителями предметів ЗЗСО, за винятком вчителів-логопедів. У минулому навчальному році відповідно до нового Закону про освіту окремі вчителі-дефектологи почали підвищувати свою кваліфікацію шляхом участі в науково-методичних і практичних семінарах, тренінгах, хоча така практика ще не є поширеною в регіонах.

Ми вирішили вивчити, наскільки готовими є корекційні педагоги до професійного розвитку, яким формам післядипломної освіти вони віддають перевагу. З цієї метою була розроблена анкета для педагогів, які працюють з дітьми з ООП, яка спрямовувалась на вивчення таких аспектів: ставлення корекційних педагогів до своєї професії; бачення ними позитивних і негативних моментів професійної діяльності й готовність їх долати в процесі роботи; оцінювання необхідних рис особистості фахівця; уявлення про форми здійснення професійного розвитку; наявність бажання використання допомоги інших інституцій в процесі підвищення кваліфікації; самооцінка власної компетентності. Відповідно педагоги відповідали на такі питання:

1. Чи подобається Вам ваша професія?
2. Що Вам подобається у Вашій професії?
3. Що Вам не подобається у Вашій професії?
4. Які труднощі Ви відчуваєте у своїй роботі?
5. Чи хотіли б Ви отримати допомогу для підвищення свого професійного рівня? Яку саме?
6. Яким чином Ви здійснюєте професійний розвиток?
7. Чи Ви відчуваєте втому від роботи, потребуєте відпочинку?
8. Як Ви оцінюєте рівень своєї професійної компетентності?

Також у процесі дослідження використовувалась методика «Оцінка здатності педагогів до саморозвитку» В.Маралова [3, с. 146], завданням якої було визначення рівня здатності корекційних педагогів до професійного розвитку. Педагогам пропонували 15 тверджень, з яких вони мали обрати оціночне судження відповідно до власних уявлень. За результатами визначався рівень здатності корекційних педагогів до професійного розвитку.

У дослідженні брало участь 85 вчителів і вихователів спеціальних ЗЗСО Хмельницької, Київської, Вінницької областей. Опишемо результати дослідження.

Перші три запитання анкети були спрямовані на визначення ставлення педагогів до своєї професії. За результатами першого запитання анкети «Чи подобається Вам ваша професія?» визначено, що 96,47% педагогів спеціальних ЗЗСО подобається їхня професія, 1,18% – не подобається, ще 2,35% – не дали відповідь на це запитання. Респонденти вказували різні фактори, які їм подобаються у їхній професії (таблиця 1.1), що свідчить про задоволеність своєю професією. 3,52% вчителів та вихователів не визначили ніяких факторів, хоча висловили позитивне ставлення до своєї професії.

Таблиця 1.1.

Відповіді на запитання «Що Вам подобається у Вашій професії?»

№ п/п	Фактори, які подобаються у професії	Кількість називань
1.	Спілкування з учнями	25
2.	Робота з дітьми	16
3.	Позитивний результат роботи	12
4.	Навчати та виховувати дітей	11
5.	Допомагати дітям, готувати їх до самостійного життя	5
6.	Творчість у роботі	5
7.	Саморозвиток у процесі роботи	4
8.	Все	3
9.	Активний рух, зміни	2
10.	Діти, з якими працюю	2
11.	Бути багатоплановим спеціалістом	1

12.	Жити одним життям з учнями	1
13.	Робота з колегами, однодумцями	1
14.	Відчувати свою значимість для дітей	1

Аналіз відповідей засвідчив, що найбільше педагогам подобається спілкування та робота з дітьми, можливість їх навчати, виховувати та розвивати. Третім в рейтингу показником, що приносить задоволення педагогам у роботі, є позитивний результат у професійній діяльності. Незначні показники відзначаються щодо можливості професійного саморозвитку.

Переважає позитивне ставлення до власної професії у вчителів та вихователів спеціальних ЗЗСО підтверджують відповіді на запитання анкети «Що Вам не подобається у Вашій професії?». Так, за результатами анкетування 36,46% респондентів не вказали жодного фактору, який би не подобався у їхній професії. Серед найбільш поширених факторів виділяли: «велику кількість документації», «емоційну виснажливість», «заробітну плату». Результати дослідження представлені у таблиці 1.2.

Таблиця 1.2.

Відповіді на запитання «Що Вам не подобається у Вашій професії?»

№ п/п	Фактори, які не подобаються у професії	Кількість називань
1.	Велика кількість документації	13
2.	Емоційна виснажливість,	8
3.	Заробітна плата	7
4.	Робота з батьками	7
5.	Низький рівень співпраці фахівців	6
6.	Недостатня матеріально-технічна база	6
7.	Поведінка учнів	4
8.	Навчальні програми	2
9.	Не компетентне керівництво	2
10.	Стандартизація та монотонність роботи	2
11.	Велика затрата часу на роботу	1
12.	Знецінення діяльності педагога у суспільстві	1
13.	Труднощі обміном досвіду із закордонними колегами	1

Незадоволеність окремими показниками професійної діяльності педагогів обумовлена труднощами, які виникають у них у процесі роботи, про що свідчать відповіді на запитання анкети «Які труднощі Ви відчуваєте у своїй роботі?». Результати відображено у таблиці 1.3.

32,94% респондентів зазначили, що не відчувають значних труднощів у професійній діяльності, а ті незначні, які виникають, суттєво не впливають на успішність діяльності. Корекційні педагоги стверджували, що певні труднощі виникають у кожній роботі, тому не надають їм великого значення. На нашу думку, недооцінка різних перешкод у професійній діяльності може негативно позначатись на її успішній реалізації та призводити до формування завищеної самооцінки професійної компетентності.

Таблиця 1.3.

Відповіді на запитання «Які труднощі Ви відчуваєте у своїй роботі?»

№ п/п	Труднощі, які виникають у роботі педагогів спеціальних ЗЗСО	Кількість називань
1.	Робота з «важкими» дітьми	14
2.	Низька матеріально-технічна база	13
3.	Робота з батьками	10
4.	Використання застарілих підручників	6
5.	Відсутність взаємодії фахівців	6
6.	Організація поведінки учнів	3
7.	Швидка емоційна виснажливість	2
8.	Не справедливе ставлення керівництва	1
9.	Затрата значного часу	1

10.	Конфлікти у педагогічному колективі	1
11.	Заповнення документації	1

Аналіз решти відповідей свідчить, що найбільші труднощі педагоги відчувають у роботі з «важкими» дітьми, зокрема, вони зазначали, що це діти, які мають розлади спектру аутизму, тяжкі порушення мовлення, ДЦП, помірний ступінь інтелектуальних порушень. Виділення педагогами цього фактору свідчить про недостатній рівень професійних компетентностей щодо роботи з дітьми з виразними порушеннями психофізичного розвитку, складними порушеннями розвитку. А це означає, що ці знання та вміння мають стати тим змістом підвищення кваліфікації, яким мають оволодівати корекційні педагоги в процесі свого саморозвитку. Адже аналіз практики спеціальної освіти свідчить про те, що кількість дітей із складними порушеннями розвитку в закладах освіти на разі зростає.

Ускладнює роботу педагогів недостатня матеріально-технічна база, зокрема, невідповідність підручників новим програмам, оскільки частими відповідями були: «застарілі підручники». Невідповідність сучасним вимогам матеріально-технічної бази є одним із факторів, що перешкоджає професійному розвитку корекційних педагогів.

Також труднощі у роботі вчителів та вихователів спеціальних ЗЗСО виникають через недостатність підтримки та зацікавленості батьків у навчанні дітей з ООП. Відсутність взаємодії з батьками розцінюється корекційними педагогами як перешкода здійснення професійної діяльності та є одним із факторів, що не подобається у професії. Це окреслює одну із актуальних проблем професійної діяльності корекційних педагогів, що може призводити до погіршення ставлення до професії в цілому. Водночас педагоги не володіють новітніми формами співпраці з батьками, тому оволодіння навичками педагогіки партнерства має бути складовою розвитку їхньої компетентності.

У дослідженні відзначаємо наявність ще однієї вагомої проблеми, що перешкоджає не лише професійному розвитку педагога, а й гармонійному розвитку дітей з ООП. Це відсутність достатнього рівня співпраці фахівців ЗЗСО, на яку вказували корекційні педагоги в анкетуванні. Такі відповіді свідчать про не сформованість навичок командної взаємодії у здійсненні психолого-педагогічного супроводу дітей з ООП і потребують їх розвитку в процесі підвищення фахової кваліфікації.

Позитивним показником сформованості готовності до професійного розвитку є стверджувальні відповіді усіх респондентів на запитання «Чи хотіли б Ви отримати допомогу для підвищення свого професійного рівня?». Проте 23,53% педагогів не зазначили, якої саме допомоги вони потребують. Аналіз відповідей решти респондентів свідчить, що педагоги надають перевагу традиційним формам і методам підвищення професійного рівня, зокрема, курсам підвищення кваліфікації, відвідуванням практичних занять колег з метою обміном досвіду, лекціям або рекомендаціям науковців. Серед практичних методів педагоги надали перевагу майстер-класам, тренінгам та семінарам-практикумам. Наведемо приклади форм та методів допомоги, яких потребують респонденти за кількістю їх називань: курси підвищення кваліфікації – 15; обмін досвідом роботи – 12; майстер-класи – 10; тренінги – 7; семінари практикуми – 6; лекції фахівців – 6; література – 6; надання для роботи сучасного інтерактивного обладнання – 5; методична допомога – 3.

За результатами анкетування власний професійний розвиток вчителі та вихователі спеціальних ЗЗСО у більшості здійснюють на курсах підвищення кваліфікації, шляхом самоосвіти, вивчення літератури або ж обміном досвіду з колегами. Відвідування тренінгів, семінарів-практикумів, конференцій для підвищення професійного рівня здійснює лише 18,82% респондентів. 35,29% педагогів зазначили, що одним із основних ресурсів, який вони використовують для підвищення професійного рівня, є інтернет. Проте пошук матеріалів педагоги здійснюють доволі не системно, з різних джерел, без перевірки їх науковості та достовірності.

Зниження показників професійної діяльності та мотивації до професійного розвитку можливе через емоційне вигорання та виснажливості педагогів. У попередніх запитаннях вони визначали надмірну емоційну виснажливості як один із негативних моментів, що ускладнює роботу. На запитання «Чи відчуваєте Ви втому від роботи, потребуєте відпочинку?» 30,6% педагогів відповіли «так». Ще 57,64% зазначили, що інколи відчувають втому від роботи та потребують відпочинку. Лише 11,76% корекційних педагогів зазначили, що не потребують відпочинку від роботи і не перевтомлюються від неї. Отримані показники свідчать, що більшість респондентів вважають роботу виснажливою, що може

негативно позначатись на її успішності та професійному розвитку. Такі результати підтверджують, що саморозвиток педагогів має спрямовуватись не лише на когнітивний і операційний компоненти (що найчастіше і відбувається), а й на мотиваційно-емоційний.

Аналіз відповідей на запитання «Як Ви оцінюєте рівень своєї професійної компетентності?» засвідчив, що 95,29 % респондентів визначають свій рівень професійної компетентності як достатній, 4,71% – як високий. Корекційні педагоги в цілому позитивно оцінюють рівень своєї професійної компетентності, проте показники високого рівня є недостатніми.

Друга частина дослідження була спрямована на визначення здатності корекційних педагогів до професійного саморозвитку. Результати дослідження за методикою В.Маралова «Оцінка здатності педагогів до саморозвитку» засвідчили, що у більшості досліджуваних корекційних педагогів здатність до професійного розвитку характеризується активним розвитком. Ці педагоги мають сформовану потребу та здатність до удосконалення своєї професійної компетентності. У незначній частині респондентів здатність до професійного розвитку характеризується відсутністю системи саморозвитку та орієнтації на підвищення рівня своєї професійної компетентності (таблиця 1.4.).

Таблиця 1.4

Здатність до професійного саморозвитку корекційних педагогів спеціальних ЗЗСО (у %)

№ п/п	Рівень здатності до професійного саморозвитку	Корекційні педагоги спеціальних ЗЗСО
1.	Високий	85,88
2.	Середній	14,12
3.	Низький	-

Результати методики свідчать про позитивні тенденції розвитку готовності корекційних педагогів до підвищення рівня своєї професійної компетентності. Лише окремі досліджувані мають недостатній рівень мотивації та системного підходу до професійного розвитку. Позитивним результатом дослідження є відсутність показників низького рівня здатності до професійного розвитку у корекційних педагогів, тобто професійних розвиток не зупинився у жодного із досліджуваних.

Висновки, перспективи подальших пошуків у напрямі дослідження. Результати дослідження засвідчили, що у вчителів та вихователів спеціальних ЗЗСО сформоване позитивне ставлення до своєї професії. Проте корекційні педагоги виділяли різні фактори, які їм не подобаються у професійній діяльності, та певні труднощі, які виникають у роботі. Визначені фактори негативно позначаються на подальшому професійному саморозвитку та можуть призводити до зниження рівня готовності його підвищувати, або ж навіть до професійного вигорання. Більшість факторів, які не подобаються у роботі, мають професійну спрямованість та розцінюються корекційними педагогами як труднощі, що перешкоджають успішній професійній діяльності.

Узагальнення результатів дослідження свідчить, що корекційні педагоги готові до професійного саморозвитку та у більшості прагнуть підвищити рівень своєї професійної компетентності. Зокрема, за результатами анкетування більшість корекційних педагогів оцінили рівень своєї професійної компетентності як достатній, а не високий. Тобто, вони передбачають подальше удосконалення своєї професійної компетентності. Крім того, усі досліджувані педагоги висловили потребу в отриманні допомоги для підвищення свого професійного рівня. Переважання високого рівня здатності до професійного розвитку також підтверджує готовність корекційних педагогів до підвищення рівня професійної компетентності.

Проведене дослідження дозволило визначити перспективи подальших пошуків у цьому напрямі. Зокрема, оновлення та удосконалення потребують форми й методи підвищення рівня професійної компетентності корекційних педагогів; розширення змісту за рахунок включення емоційно-мотиваційної складової. Доволі актуальною є розробка інноваційних активних форм підвищення фахової компетентності спеціалістів. Зважаючи на той факт, що корекційні педагоги використовують у процесі професійного розвитку інтернет, доцільним вважаємо створення відповідного фахового он-лайн ресурсу.

Список використаних джерел:

1. Концепція реалізації державної політики у сфері реформування загальної середньої освіти «Нова українська школа» на період до 2029 року. № 988-р. (2016). Режим доступу: <https://www.kmu.gov.ua/ua/npas/249613934>.
2. Маралов В.Г. (2004) *Основы самопознания и саморазвития*. Москва : Академия.
3. Порядок підвищення кваліфікації педагогічних і науково-педагогічних працівників. № 800. (2019). Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/800-2019-%D0%BF>.

References:

1. Konceptsiya realizaciyi derzhavnoyi polityky u sferi reformuvannya zagalnoyi serednyoyi osvity «Nova ukrayinska shkola» na period do 2029 roku [Concept to realization of the state policy in the sphere of reforming of general secondary education "New Ukrainian School" for the period till 2029.]. No. 988-p (2016). Retrieved from <https://www.kmu.gov.ua/ua/npas/249613934> [in Ukrainian].
2. Maralov V.G. (2004) *Osnovy samopoznaniya i samorazvitiya* [Foundations of self-discovery and self-development]. Moscow: Academiya [in Russian].
3. Poryadok pidvyshhennya kvalifikaciyi pedagogichnyh i naukovo-pedagogichnyh pracivnykiv [The order of professional development of pedagogical and scientific-pedagogical workers]. No. 800. (2019). Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/800-2019-%D0%BF> [in Ukrainian].

Миронова С.П., Докучина Т.А. Развитие профессиональной компетентности коррекционных педагогов в процессе педагогической деятельности

Одним из условий востребованности специалистов на рынке труда является умение постоянно учиться. Оно касается и коррекционных педагогов, поскольку сейчас в образовании детей с нарушениями развития происходят большие изменения. Современную государственную образовательную политику может реализовать учитель, готовый не только повышать имеющуюся квалификацию, но и приобретать новые компетентности. В статье обоснована актуальность проблемы профессионального развития коррекционных педагогов, описаны результаты исследования готовности учителей специальных школ к повышению своей квалификации. Доказано, что развитие профессиональной компетентности должно дифференцироваться в зависимости не только от должности специалиста, его стажа, но и от уровня его компетентности, самооценки.

Ключевые слова: коррекционные педагоги; профессиональная компетентность; дети с особыми образовательными потребностями; профессиональная деятельность; последипломное образование; повышение квалификации.

Myronova S., Dokuchyna T. Development of professional competence of correctional educators in the process of occupational activity

One of the conditions for the success of professionals in the labor market is the ability to learn throughout life. Such skill is essential for correctional educators in light of the changes that are occurring in the education of children with special educational needs. Modern public education policy can be implemented by a teacher who is able to improve his/her existing qualifications and acquire new competences without breaking professional activity. The article substantiates the relevance of the problem of professional development of correctional educators, describes the results of the research of the readiness of special schools teachers to improve their skills. It is proved that the development of professional competence of specialists should be differentiated depending not only on their job responsibilities and work experience, but also on their level of competence and consciousness. According to the results of the research, it is determined that correctional educators have a positive attitude to their profession. However, correctional educators identify various factors that they do not like in their professional activities and certain difficulties that arise in their work. Determining factors adversely affect further professional development and may lead to a decrease in the level of readiness to increase it, or even to professional burnout. Most of the identified factors that do not appeal to correctional educators are professional orientation and are regarded as difficulties that hinder successful professional activity. Summarizing the results of the study indicates that correctional educators are ready for professional development and, in the majority, strive to improve their professional competence. At the same time, correctional educators express the need for assistance in improving their professional skills.

Keywords: correctional educators; professional competence; children with special educational needs; occupational activity; professional development; postgraduate education.